

ОСВІТНІ, ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2025-2-5-12>

 <https://orcid.org/0000-0003-1258-7251>

ВОЛКОВА Наталія

докторка педагогічних наук, професорка,
завідувачка катедри психології та педагогіки,
Університет імені Альфреда Нобеля
e-mail: npvolkova@duan.edu.ua

 <https://orcid.org/0000-0002-1749-1518>

ОЛІЙНИК Ірина

кандидатка педагогічних наук, доцентка,
доцентка катедри психології та педагогіки,
Університет імені Альфреда Нобеля
e-mail: iv@duan.edu.ua

УДК 378.245:37.035.91:001.85(045)

ТЕОРЕТИЧНІ КОНЦЕПТИ РОЗВИТКУ У МАЙБУТНІХ ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ ЛІДЕРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТА НАВИЧОК САМОЛІДЕРСТВА ЯК СКЛАДОВИХ САМОМЕНЕДЖМЕНТУ В ПРОЦЕСІ НАУКОВО-ВИКЛАДАЦЬКОЇ ПРАКТИКИ ТА ПРАКТИКИ В ПЕДАГОГІЧНІЙ МАЙСТЕРНІ

У сучасних умовах інноваційного розвитку вищої професійної освіти особливі вимоги пред'являються до особистісно-професійних компетенцій професорсько-викладацького складу ЗВО. Сьогодні викладач закладу вищої освіти повинен відповідати світовим стандартам, еталону представника інтелектуальної еліти, а також повною мірою володіти лідерськими функціями – бути блискучим організатором навчально-виховного процесу та гідним зразком наслідування для молодого покоління.

Конкурентоспроможна особистість характеризується прагненням та здатністю до високої якості та ефективності діяльності, володінням професійними компетенціями, тобто здатністю застосовувати знання, вміння та особисті якості для успішної діяльності у певній галузі, що забезпечить її успішну адаптацію у професійному середовищі.

У статті розглянуто теоретичні концепти розвитку лідерського потенціалу та самолідерства як ключових складових самоменеджменту майбутніх докторів філософії в умовах науково-викладацької практики та практики у педагогічній майстерні.

Констатовано, що сучасна підготовка майбутніх викладачів-дослідників вимагає інтеграції лідерських умінь, здатності до саморегуляції, усвідомленого планування та рефлексії професійного розвитку як важливих передумов ефективної наукової та викладацької діяльності.

Розглянуто концептуальні засади лідерства в академічному середовищі, акцентовано увагу на взаємозв'язку між лідерством, самолідерством, самоменеджментом та здатністю до ефективного викладання й проведення наукових досліджень.

Запропоновано практичні рекомендації щодо розвитку лідерських якостей у процесі підготовки майбутніх докторів філософії, а саме в ході проходження майбутніми докторами філософії науково-викладацької практики та практики в педагогічній майстерні.

Ключові слова: майбутні доктори філософії; аспірантура; аспіранти; викладач-дослідник; лідерський потенціал; лідерські якості; самолідерство; самоменеджмент; особистий розвиток; дослідницька компетентність; науково-викладацька практика; практика в педагогічній майстерні.

Постановка проблеми. Інноваційні процеси, що відбуваються в країні, пов'язані з оновленням суспільного життя, потребою в стабілізації соціально-економічної ситуації, модернізацією освіти, висувають принципово нові вимоги до професійної підготовки фахівців. У реаліях сьогодення двигуном суспільного прогресу є активна, незалежна, впевнена в собі особистість, здатна досягати успіху, самостійно приймати рішення, брати відповідальність за власні вчинки.

Мета статті полягає в обґрунтуванні теоретичних концептів розвитку лідерського потенціалу та самолідерства як складових самоменеджменту у майбутніх докторів філософії в процесі науково-викладацької практики та практики у педагогічній майстерні, визначенні їх потенціалу в процесі формування професійної компетентності.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах розвитку освіти та науки особливої актуальності набуває формування дослідницької компетентності у майбутніх докторів філософії, що передбачає не лише розвиток аналітичного мислення, навичок проведення наукових досліджень, а й здатність до самоменеджменту, самолідерства та розвитку лідерського потенціалу.

Науково-викладацька практика та практика в педагогічній майстерні створюють унікальні умови для формування цих характеристик, оскільки сприяють залученню аспірантів до реальної освітньої діяльності, прийняття ними ролі лідера навчального середовища та ініціатора науково-педагогічних змін.

Погоджуємося з колективом авторів (Аарна та ін., 2014), які наголошують, що в умовах констатації та усвідомлення вищої освіти як передумови та фундаменту соціального та економічного прогресу розвиток самої системи вищої освіти та управління нею має здійснюватися на основі врахування світових тенденцій і провідного досвіду соціального управління та, зокрема, трансформації останнього у напрямі парадигми лідерства.

Актуалізація лідерства як нової управлінської парадигми (сутність якої відповідає сучасним реаліям, вимогам і викликам) детермінується наявними суспільними тенденціями та трансформаціями, зокрема ціннісною та організаційною.

Дослідники переконані, що лідерство проявляється при наявності трьох взаємопов'язаних структурних елементів: особистості, яка має лідерський потенціал; групи послідовників за умови наявності спільних / поділу очікувань, цінностей, інтересів; факторів соціального середовища (Аарна та ін., 2014, с. 24–25).

Сучасному викладачеві доводиться стикатися з багатьма викликами часу, зокрема:

- війна (загроза життю, відсутність умов для навчання, повна або часткова відсутність здобувачів освіти);
- підвищена емоційна напруга суб'єктів освітнього процесу;
- цифровізація освітнього процесу (використання нових технологій: необхідність опановувати онлайн-платформи, цифрові інструменти та програмне забезпечення);
- зростання вимог до педагогічної діяльності (індивідуалізація навчання, інтеграція креативних методик навчання, проєктної діяльності та інтерактивних підходів).

Усе це пов'язано з трансформацією суспільства, удосконаленням освітньої системи та технологічним розвитком.

У даному контексті цілком слушною для нас постає думка дослідниці О. Дубасенюк (Дубасенюк, 2010), яка наголошує, що в сучасних умовах поширення глобалізаційних та інтеграційних процесів, інтенсифікації суспільного життя, модернізації змісту освіти виникає потреба у розробці освітніх моделей професійної підготовки обдарованих особистостей, еліти, лідерів, зокрема, у сфері освіти.

Останнім часом учені найчастіше звертаються до аналізу лідерства особистості у політичному та економічному житті, у підприємницькій діяльності, але рідше до розвитку якостей лідера в період здобуття професійної освіти та реалізації наукової діяльності.

Однак перед майбутніми докторами філософії сьогодні як ніколи гостро стоїть завдання не просто отримувати і поглиблювати свої професійні знання, уміння, але й розвивати в собі якості конкурентоспроможного фахівця, який володіє лідерськими якостями, що в сучасних умовах стають пріоритетними особистісно-професійними компетенціями.

Актуальність проблеми зумовлена також і тим, що нині суттєво зросли вимоги щодо якості підготовки фахівців у системі вищої освіти. Основними умовами забезпечення цих вимог є: орієнтація на якісні параметри у підготовці фахівців, застосування інноваційних технологій, компетентнісний підхід щодо оцінки результатів освітньої діяльності тощо.

У науковій літературі феномен лідерства визначається з позиції певних підходів: ситуаційний підхід, що дозволяє визначити взаємозв'язок між стилем лідерства та аналізом природи управлінської ситуації (Р. Деніссон, С. Врум, Ф. Фідлер та ін); підхід особистісних якостей, в основі якого лежить теорія про те, що видатні лідери володіють конкретним набором особистісних якостей, наприклад, такими, як ініціативність, активність, впевненість у собі, високий рівень інтелекту, яскрава і незабутня зовнішність, надійність, здоровий глузд та ін. (Д. Майерс, А. Лоутон, Е. Роуз, Т. Дж. Неф, С. Рос, А. Офферман та ін); поведінковий підхід, що протиставляє ефективну організаційну діяльність лідера з поведінкою у відносинах з іншими людьми (К. Левін, Р. Лайкерт, Д. Мак-Грегор, Д. Моутон); підхід лідерства на основі емоційного інтелекту, що складається у тому, що

ефективне лідерство означає управління емоціями інших людей. При цьому підході лідер з яскраво вираженим емоційним інтелектом має здатність до усвідомлення власних емоцій та почуттів інших людей, а також має вміння керувати ними (Д. Гоулман, Р. Бояцис, Е. Маккі та ін.).

Звернемося до дефінітивного аналізу основних понять дослідження – «лідерство» та «самолідерство».

У своєму загальному значенні лідерство – це здатність особистості впливати на людей, спонукаючи їх до досягнення певних цілей шляхом активізації та концентрації їх творчих можливостей.

Філософське знання розглядає лідерство як людський, суб'єктивний фактор, який згуртовує всю групу та мотивує її рух до певного результату чи певних досягнень (Davis, 1962).

У соціологічній науці під лідерством найчастіше розуміють процес соціального впливу, в якому одна людина (лідер) може залучити допомогу та підтримку інших (послідовники) у виконанні загального завдання (Chemers, 2000).

У соціальній психології під лідерством розуміють один із процесів організації малої соціальної групи й управління нею, який сприяє досягненню групової мети в оптимальний термін і з оптимальним ефектом, детермінований панівними в суспільстві соціальними відносинами. Відповідно лідер – член групи, який спонтанно висувається на роль неофіційного керівника в умовах певної, специфічної і досить значущої ситуації, щоб забезпечити організацію спільної діяльності людей для найшвидшого і успішного досягнення спільної мети (Коваленко, Корнєв, 2006, с. 272).

В енциклопедії освіти лідер тлумачиться як особа чи інституція, яка здійснює діяльність у сфері освіти, спрямовану на її розвиток, а досягнення і результати цієї діяльності є дороговказом для інших (Енциклопедія освіти, 2008, с. 454).

Отже, на основі даних тлумачень постає можливим зробити висновок, що поняття «лідерство» є достатньо багатоаспектним, причому не всі аспекти даного терміну рівнозначні, однак, більшість поглядів дозволяє зробити узагальнення, що у лідерстві головними елементами є: наявність впливу; володіння способами керівництва та управління; вміння впливати та мотивувати інших.

Дослідниці О. Беспарточна та Т. Поясок на основі аналізу літературних джерел визначили такі показники лідерства як:

стресостійкість, мотивація досягнення, комунікативність та саморегуляція. Лідерські якості вчені трактують як поєднання стійких індивідуальних особливостей особистості, завдяки чому спільнота визнає право приймати відповідальні рішення у суттєвих для оточуючих ситуаціях, відігравати центральну роль в організації спільної діяльності, налагодженні взаєморозуміння та взаємовідносин (Беспарточна, Поясок, 2021, с. 157).

Лідерські якості особистості Н. Волкова, С. Наход, Г. Крижановська визначають як комплексні особистісні характеристики, що проявляються в процесі соціальної взаємодії, під час якої певним чином формуються, розвиваються, удосконалюються і виражаються в самоствердженні, стійкості до перманентних змін соціального середовища, активній життєвій позиції особистості та підвищують її успішність (Волкова, Наход, Крижановська, 2019, с. 32).

Досліджуючи лідерські якості майбутніх фахівців у закладі вищої освіти, колектив американських вчених наголошує, що до таких якостей належать вміння слухати, обізнаність у своїй галузі, відповідальність, прагнення до постійного навчання та самовдосконалення, адаптація до змін, чесність, упевненість у собі, оптимізм та надійність (Smalley et al., 2016).

Цікавою у межах нашого дослідження є думка А. Мітлош, яка визначає лідерство як вид обдарованості, який характеризується особливим поєднанням якостей, умінь і психологічних особливостей особистості, що забезпечують вплив, успіх та провідні позиції в системі міжособистісних стосунків, ефективне управління групою, а також творчий підхід до вирішення соціальних проблем. Авторка подає модель лідерської обдарованості, що включає в себе фактори розвитку лідерського потенціалу упродовж життя особистості, високу мотивацію, високий рівень емоційного й соціального інтелекту та креативний підхід до вирішення складних соціальних проблем, спілкування, стратегічного планування, знаходження методів для втілення плану, знаходження способів вирішення завдання як у стабільній, так і у змінній ситуації (Мітлош та ін., 2014; Мітлош, 2007).

Вивчаючи розвиток лідерських якостей працівників освіти в умовах реформування Т. Гуменникова, С. Боденчук зазначають, що природа лідерства в освіті може бути розглянута в контексті уявлень про сутність освіти і виховання, цілі й засоби, місце учня в освітньому процесі. А наявність у

педагога комплексу професійно-значущих і суб'єктивно-особистісних лідерських якостей дає підставу для визначення його лідерського потенціалу (Освітнє лідерство, 2021, с. 66).

Автори наголошують, що лідерство в освіті є специфічним, оскільки включає не просто високий рівень індивідуального розвитку, а й здатність генерувати ідеї, підходи, створювати нові технології, вміти актуалізувати внутрішній потенціал послідовників, ініціювати саморозвиток особистостей. Відтак, якості лідера в освіті включають, як класичні (вміння поставити мету, відповідальність, рішучість, впевненість, врівноваженість, освіченість та інтелектуальність), так і специфічні (далекоглядність, вміння визначати пріоритети, вміння мотивувати учнів, володіння мистецтвом міжособових відносин, харизма, гнучкість, рішучість і твердість) (Освітнє лідерство, 2021, с. 70–71).

У контексті нашого дослідження вагомою видається позиція колективу авторів Н. Коляди, Н. Левченко, О. Заболотної, які наголошують, що підготовка докторів філософії спрямована на підготовку інтелектуального, інформованого, самоідентифікованого, конкурентоспроможного, інтегрованого в суспільство фахівця, здатного продукувати нові ідеї, розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної науково-педагогічної та дослідницько-інноваційної діяльності, демонструвати значну авторитетність, інноваційність, високий ступінь самостійності, академічну та професійну доброчесність, послідовну відданість розвитку нових ідей або процесів у передових контекстах професійної та наукової діяльності, володіння їх методологією; глибоко переосмислювати наявні та створювати нові цілісні знання, а також здатного до безперервного саморозвитку і самовдосконалення, розвитку професійної науково-педагогічної та дослідницько-інноваційної діяльності (Коляда, Левченко, Заболотна, 2021, с. 311).

Постулюючи ідеї Стівена Кові, дослідника М. Машовець наголошує на думці автора про те, що особистісне лідерство – не одноразова дія, це безперервний процес роботи над собою, в якому ми повинні чітко бачити свої цілі і цінності, і робити так, щоб наша діяльність не йшла врозріз з нашим світоглядом (Машовець, 2017, с. 31).

Головними умовами формування лідерського потенціалу у майбутніх фахівців науковці Т. Спіріна та Н. Тимошенко визначають спрямованість підготовки на са-

мореалізацію, вияв і розвиток творчих можливостей лідерів, формування в них ставлення до себе і до інших, як до цінності; здійснення своєчасної діагностики професійних здібностей, актуальних особистісних пріоритетів і цінностей (Спіріна, Тимошенко, 2016, с. 183).

Лідерство визначаємо як елемент розвитку професійної ідентичності аспірантів у ході проходження науково-викладацької практики та практики в педагогічній майстерні, де майбутні доктори філософії розвивають здібності до виявлення лідерських якостей серед здобувачів освіти та колег, набуваючи досвіду академічного наставництва; формують власну дослідницько-лідерську позицію у професійній спільноті; навчаються поєднувати функції викладача, науковця та лідера освітнього середовища, що відповідає викликам сучасної вищої освіти.

Є підстави вважати, що формування дослідницької компетентності у майбутніх докторів філософії неможливе без розвитку лідерських якостей, оскільки саме лідерська позиція дозволяє брати ініціативу у постановці дослідницьких завдань; організовувати власну дослідницьку діяльність та діяльність студентів; створювати мотивуюче середовище для залучення студентів до наукової роботи; розвивати уміння працювати у міждисциплінарних командах, налагоджуючи ефективну взаємодію; демонструвати приклад відповідального та етичного ставлення до наукової діяльності.

В умовах практики у майбутніх докторів філософії постає можливість розвивати лідерські якості в контексті викладацької та дослідницької діяльності через поєднання теоретичних знань та практичного досвіду.

До сутнісних характеристик лідерських якостей, що лежать в основі лідерських компетенцій відносимо:

- *інтелектуальні*, що виявляються у готовності до виконання професійних завдань, у здатності генерувати ідеї та уникати стандартних рішень тощо;

- *організаторські*, що виражаються у здібностях самостійно приймати рішення, добровільно брати відповідальність на себе за вирішення групового завдання;

- *виконавчі*, що включають готовність до тривалого виконання робіт з високою ефективністю, здатністю знаходити нестандартне рішення та адекватно оцінювати досягнуті результати тощо;

– соціально-комунікативні, що включають здатність вести людей за собою, вміння вирішувати конфлікти та знаходити спільну мову з різними людьми тощо.

До ключових лідерських компетенцій майбутніх докторів філософії відносимо:

– емоційний інтелект (розуміння емоцій студентів та власних, емпатія та здатність підтримувати позитивну атмосферу);

– комунікаційні навички (здатність чітко й доступно викладати матеріал, активне слухання й уміння вести діалог, використання мотиваційного спілкування);

– професіоналізм і саморозвиток (постійне оновлення знань і вмінь, етика, відповідальність і самодисципліна);

– гнучкість і адаптивність (швидко реагування на зміни у навчальному процесі, використання сучасних технологій та методик навчання);

– самоменеджмент (вміння управляти власним життям, часовими ресурсами, здатність до саморозвитку).

Особистісне та професійне зростання безпосередньо залежить від процесів самоосвіти та самовдосконалення, що дозволяє найбільш ефективно реалізуватися майбутньому педагогові у своїй діяльності, забезпечуючи його розвиток та саморозвиток.

Основою сучасної освітньої парадигми стають такі пріоритети, як саморозвиток, самовиховання, самоосвіта, самопроєктування – невід’ємні складові освітнього простору. Тому феномен самолідерства майбутніх докторів філософії розглядаємо у контексті даних складових, оскільки формування дослідницької компетентності передбачає готовність майбутніх докторів філософії до:

– постійного процесу самовдосконалення та вироблення особистих якостей;

– зосередження уваги на своїх власних бажаннях та цілях, постійного прагнення до нових знань задля досягнення життєвого успіху;

– свідомого і керованого саморозвитку, в якому відповідно до вимог суспільства, цілей та інтересів самої особистості, формуються спроектовані нею здібності;

– спеціально організованої, самостійної, систематичної пізнавальної діяльності, спрямованої на досягнення певних особистісно і суспільно значимих освітніх цілей.

Практика в педагогічній майстерні та науково-викладацька практика слугують «практичним майданчиком» для розвитку лідерського потенціалу у майбутніх докторів філософії.

Своєрідною зв’язною ланкою між лідерством і самоменеджментом розглядаємо конструкт самолідерства.

Самолідерство – це підхід до мотивації та відповідальності, який визначається особистою відповідальністю та ініціативою, встановленням та моніторингом власних цілей, а також ефективним використанням стратегій для покращення продуктивності або благополуччя.

Зарубіжні дослідники пов’язують самолідерство з більш ефективним досягненням цілей та конструктивною, цілеспрямованою організацією думок, що може допомогти залишатися зосередженими та залученими до завдань, пов’язаних з роботою (Lovelace et al, 2007; Neck et al, 2003).

Дослідниця О. Пищик наголошує, що розвиток навичок самолідерства є важливим аспектом професійного зростання та управління, особливо в умовах сучасної динамічної освітньої системи.

Учена виділяє основні характеристики, актуальні для розвитку навичок самолідерства: комунікативні (здатність чітко та ефективно передавати інформацію, слухати та розуміти інших, будувати довірливі відносини); організаційні (уміння планувати та координувати власну діяльність і діяльність колективу, встановлювати пріоритети); мотиваційні (здатність мотивувати себе та інших до досягнення високих результатів, створювати сприятливу атмосферу для професійного зростання); емоційні (самоконтроль, розуміння та управління власними емоціями, здатність справлятися зі стресом) (Пищик, 2024 с. 49).

У процесі науково-викладацької практики аспіранти мають змогу розвивати навички самолідерства через самостійне планування навчальних занять та дослідницької діяльності; усвідомлене прийняття рішень в організації навчального процесу; рефлексію власної діяльності з метою підвищення ефективності педагогічного впливу.

Колектив авторів О. Гарбузюк, Є. Рудніченко, Н. Гавловська, досліджуючи концептуальні підходи до розуміння лідерства, постулюють ідеї зарубіжних дослідників (K. Cashman, C. Neck, J. Houghton) щодо важливості наявності таких феноменів як внутрішнє лідерство та самолідерство. Розвинути «внутрішнє лідерство» (Leadership from the Inside Out) можливо за умови досягнення майстерності у самопізнанні, цілеспрямованості, управлінні змінами, міжособистісними відносинами, відповіда-

льності, самоконтролі, вмінні діяти (K. Cashman).

Відповідно до теорії самолідерства (Self-Leadership Theory) лідерство починається із здатності керувати собою і включає постановку цілей, самодисципліну, самоаналіз і самомотивацію.

За С. Neck та J. Houghton конкретні стратегії самолідерства можуть сприяти підвищенню ефективності саморегуляції шляхом покращення самофокусування, процесів цілепокладання, значущості та значущості цілей, процесів зворотного зв'язку, а також впевненості у виконанні завдань та очікуваних результатів (Гарбузюк, Рудніченко, Гавловська, 2025).

Учені Г. Леськів, Г. Левків, В. Гобела наводять чітке розмежування понять «самолідерство» та «самоменеджмент»: самолідерство більше стосується когнітивних процесів, що є в основі стратегій і дій самоменеджменту. Самоменеджмент і самолідерство пов'язані один з одним, і для забезпечення успіху в самоменеджменті потрібно самолідерство як таке. Самолідерство йде далі, розглядаючи бажаність стандартів, для досягнення яких розробляються стратегії самоменеджменту, і забезпечує причини для саморегулюючої поведінки (Леськів, Левків, Гобела, 2021, с. 135).

З огляду на розглянуті вище концепції самолідерство як основа для розвитку емоційної стійкості та мотиваційної саморегуляції є важливою передумовою професійного становлення майбутніх докторів філософії, оскільки дозволяє аспірантам долати стрес, пов'язаний із викладацькою та дослідницькою діяльністю, та зберігати фокус на досягненні довгострокових академічних цілей.

Управління власною професійною траєкторією через розвиток самолідерства та самоменеджменту сприяє збереженню мотивації до дослідницької діяльності, підвищенню відповідальності та усвідомленню соціальної місії викладача-дослідника.

Самолідерство розглядаємо як процес управління собою, власною поведінкою та рішеннями, які впливають із позиції «Самості» (Self) – внутрішнього стану цілісності та свідомої присутності, що характеризується спокоєм, зосередженістю, цілеспрямованістю, допитливістю, сміливістю, ясністю мислення, рефлексією, внутрішньою рівновагою, упевненістю, розвиненим емоційним інтелектом, емпатією, відповідальністю, кративністю.

Супровід процесу формування та розвитку лідерських якостей у майбутніх докторів філософії полягає у застосуванні:

- діагностичних процедур, що використовуються як засіб отримання нової інформації про себе, формування глибшого саморозуміння та саморозкриття;

- інформування, яке здійснюється з метою формування змістовного контексту, підготовки учасників до виконання вправ та процедур;

- соціально-психологічний тренінг, спрямований на розвиток професійно значимих лідерських якостей, відпрацювання лідерської поведінки в ситуаціях, що моделюються;

- групової дискусії, яка використовується з метою навчання учасників конструктивному аналізу ситуацій, формування навичок переконливого впливу та управління процесами вироблення колективного рішення, розвитку вміння слухати та сприймати аргументи опонентів;

- методу аналізу кейсів, що використовується з метою об'єктивації ситуації взаємодії, стимулювання глибокого усвідомлення учасниками своїх методів поведінки та мотивів партнерів;

- коучингових технологій, призначених для формування навичок управління груповими процесами, відпрацювання та закріплення лідерської поведінки у контексті внутрішньогрупової взаємодії;

- рефлексії, що проводиться наприкінці занять та спрямована на осмислення процесів, способів та результатів індивідуальної та спільної діяльності.

Отже, розвиток лідерських якостей у майбутніх докторів філософії є інтегративним процесом, що сприяє становленню їх як майбутніх наукових лідерів, здатних формувати якісно нову освітню та наукову культуру в закладі вищої освіти.

Висновки. Лідерство та самолідерство як складові елементи самоменеджменту в науковій сфері забезпечують здатність до стратегічного планування, ефективної комунікації, роботи в команді та прийняття обґрунтованих рішень у складних ситуаціях.

Розвиток лідерського потенціалу у процесі підготовки докторів філософії дозволяє майбутнім науковцям не тільки опанувати професійні компетенції, а й забезпечує їхню здатність впливати на наукову спільноту та вирішувати актуальні соціальні виклики.

Лідерство є детермінантою науково-викладацької діяльності й сприяє як особистісному зростанню педагога, так і його психічній стійкості в професійній діяльності. Виходячи з цього можна стверджувати, що педагогічне лідерство є потужним професійним ресурсом, що дозволяє поводити за собою і досягти високих результатів у освітньому середовищі.

Список бібліографічних посилань

- Аарна та ін., 2014 – Аарна, О., Гудонієне, Д., Гузар, О. та ін. (2014). Роль університету у розвитку лідерського потенціалу суспільства: концептуальні засади / за заг. ред. С. Калашнікової. Київ: Пріоритети. 100 с.
- Беспарточна, Поясок, 2021 – Беспарточна О.І., Поясок Т.Б. (2021). Формування лідерських якостей у майбутніх психологів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 78: 155–180. Doi: <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.78.27>.
- Волкова, Наход, Крижановська, 2019 – Волкова, Н.П., Наход, С.А., Крижановська, Г.І. (2019). До питання про лідерські якості викладача закладу вищої освіти та шляхи їх розвитку в умовах аспірантури. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки*, 2(18): 30–38. Doi: <https://doi.org/10.32342/2522-4115-2019-2-18-4>.
- Гарбузюк, Рудніченко, Гавловська, 2025 – Гарбузюк, О., Рудніченко, Є., & Гавловська, Н. (2025). Розвиток концептуальних підходів до розуміння лідерства. *Modeling the development of the economic systems*, (2): 38–43. Doi: <https://doi.org/10.31891/mdes/2025-16-5>
- Дубасенюк, 2010 – Дубасенюк, О.А. (2010). Виховання лідерських якостей передумова формування еліти. *Еліта, обдарованість, людиноцентризм: матеріали міжнародної наукової конференції*. Київ: Інститут обдарованої дитини. С. 92–98.
- Енциклопедія освіти, 2008 – Енциклопедія освіти (2008). Київ: Юрінком. 1014 с.
- Коваленко, Корнєв, 2006 – Коваленко, А.Б., Корнєв, М.Н. (2006). Соціальна психологія: Підручник. Київ. 400 с.
- Коляда, Левченко, Заболотна, 2021 – Коляда, Н., Левченко, Н., Заболотна, О. (2021). Підготовка докторів філософії із соціальної роботи в Україні: перший досвід та перспективи розвитку. *Соціальна робота та соціальна освіта*, 2(7): 308–321.
- Леськів, Левків, Гобела, 2021 – Леськів, Г.З., Левків, Г.Я., Гобела, В.В. (2021). Характеристика самонебезпечності та його структурної сутності. *Соціально-правові студії*, 4(14): 132–136.
- Машовець, 2017 – Машовець, М.А. (2017). Лідерство-служіння як професійна компетентність дошкільного педагога. *Молодий вчений: науковий журнал*, 3.2(43.2) березень: 29–35.
- Мітлош та ін., 2014 – Мітлош А.В., Моляко В.О., Бажанюк В.С., Камишин В.В. (2014). Психологічні особливості лідерської обдарованості: концепції, діагностика, тренінги: монографія. Київ: Інститут обдарованої дитини. 290 с.
- Мітлош, 2007 – Мітлош А.В. (2007). Психологічний аналіз лідерської обдарованості членів молодіжних громадських об'єднань: автореф. дис. ... канд. психол. наук.: 19.00.01. Київ. 24 с.
- Освітнє лідерство, 2021 – Освітнє лідерство: від теорії до практики (2021): монографія / за наук. ред. В.Р. Міляєвої. [Електронне видання]. Київ; Кривий
- Ріг: Видавець Р.А. Козлов. 296 с. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/36659>.
- Пищик, 2024 – Пищик, О.В. (2024). Розвиток навичок самолідерства засобами комунікативної культури. *Сучасні досягнення в науці та освіті: збірник праць XIX Міжнародної наукової конференції*, 29 вересня – 6 жовтня 2024 р., м. Нетанія (Ізраїль). Хмельницький: ХНУ. С. 48–51.
- Спіріна, Тимошенко, 2016 – Спіріна, Т.П., Тимошенко, Н.Є. (2016). Специфіка формування лідерського потенціалу в майбутніх фахівців. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія «Соціальна робота»*, 22: 180–185.
- Chemers, 2000 – Chemers, M.M. (2000). Leadership Research and Theory: A Functional Integration. *Group Dynamics: Theory, Research and Practice*, 4(1): 27–43.
- Davis, 1962 – Davis, K. (1962). Human Relations at Work. N.Y.: McGraw-Hill. 497 p.
- Lovelace, Manz, Alves, 2007 – Lovelace, K.J., Manz, C.C., Alves, J.C. (2007) Work stress and leadership development: the role of self-leadership, shared leadership, physical fitness and flow in managing demands and increasing job control. *Hum Resour Manag Rev*, 17: 374–387. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.hrmr.2007.08.001>
- Neck, Nouri, Godwin, 2003 – Neck, C.P., Nouri, H., Godwin, J.L. (2003) How self-leadership affects the goal-setting process. *Hum Resour Manag Rev*, 13: 691–707. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.hrmr.2003.11.009>
- Smalley et al., 2016 – Smalley, S., Retallick, M., Metzger, D., Grieman, B. (2016), Analysis of leadership perceptions, skills and traits as perceived by agribusiness and industry professionals, *NACTA Journal*, 60(a): 43–48.

References

- Aarna, O., Gudoniene, D., Huzar, O. et al. (2014). The role of the university in the development of the leadership potential of society: conceptual principles. In S. Kalashnikova (ed.). Kyiv: Priorities. 100 p. [in Ukr.].
- Bespartochna O.I., Poyasok T.B. (2021). Formation of leadership qualities in future psychologists. *Pedagogy of the formation of a creative personality in higher and general education schools*, 78: 155–180. Doi: <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.78.27> [in Ukr.].
- Volkova, N.P., Nakhod, S.A., Kryzhanovska, G.I. (2019). On the question of leadership qualities of a teacher of a higher education institution and ways of their development in postgraduate studies. *Bulletin of the Alfred Nobel University. Series "Pedagogy and Psychology". Pedagogical Sciences*, 2(18): 30–38. Doi: <https://doi.org/10.32342/2522-4115-2019-2-18-4> [in Ukr.].
- Garbuzyuk, O., Rudnichenko, E., & Havlovskaya, N. (2025). Development of conceptual approaches to understanding leadership. *Modeling the development of the economic systems*, (2): 38–43. Doi: <https://doi.org/10.31891/mdes/2025-16-5> [in Ukr.].
- Dubasienuk, O.A. (2010). The upbringing of leadership qualities is a prerequisite for the formation of the elite. *Elite, giftedness, humanism: materials of the international scientific conference*. Kyiv: Institute of the Gifted Child. Pp. 92–98 [in Ukr.].
- Encyclopedia of Education (2008). Kyiv: Yurinkom. 1014 p. [in Ukr.].
- Kovalenko, A.B., Kornev, M.N. (2006). Social Psychology: Textbook. Kyiv. 400 p. [in Ukr.].
- Kolyada, N., Levchenko, N., Zabolotna, O. (2021). Training of Doctors of Philosophy in Social Work in

- Ukraine: First Experience and Development Prospects. *Social Work and Social Education*, 2(7): 308–321 [in Ukr.].
- Leskiv, G.Z., Levkiv, G.Ya., Gobela, V.V. (2021). Characteristics of self-management and its structural essence. *Socio-legal studies*, 4(14): 132–136 [in Ukr.].
- Mashovets, M.A. (2017). Leadership-Servanthood as a Professional Competence of a Preschool Teacher. *Young Scientist: Scientific Journal*, 3.2(43.2): 29–35 [in Ukr.].
- Mitlosh A.V., Molyako V.O., Bazhaniuk V.S., Kamyshin V.V. (2014). Psychological features of leadership talent: concepts, diagnostics, trainings: monograph. Kyiv: Institute of Gifted Children. 290 p. [in Ukr.].
- Mitlosh A.V. (2007). Psychological analysis of leadership talent of members of youth public associations: abstract of Ph.D dissertation in psychology. Kyiv. 24 p. [in Ukr.].
- Educational Leadership: From Theory to Practice (2021): monograph. In V.R. Milyaeva (ed.). [Electronic edition]. Kyiv; Kryvyi Rih: Publisher R.A. Kozlov. 296 p. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/36659> [in Ukr.].
- Pyshchuk, O.V. (2024). Development of self-leadership skills through communicative culture. *Modern achievements in science and education: Proceedings* of the XIX International Scientific Conference, September 29 – October 6, 2024, Netanya (Israel). Khmelnytskyi: KhNU. P.48–51 [in Ukr.].
- Spirina, T.P., Tymoshenko, N.E. (2016). Specifics of the formation of leadership potential in future specialists. *Scientific journal of the National Polytechnic University named after M.P. Dragomanov. Series "Social Work"*, 22: 180–185 [in Ukr.].
- Chemers, M.M. (2000). Leadership Research and Theory: A Functional Integration. *Group Dynamics: Theory, Research and Practice*, 4(1): 27–43.
- Davis, K. (1962). *Human Relations at Work*. N.Y.: McGraw-Hill. 497 p.
- Lovell, K.J., Manz, C.C., Alves, J.C. (2007) Work stress and leadership development: the role of self-leadership, shared leadership, physical fitness and flow in managing demands and increasing job control. *Hum Resour Manag Rev*, 17: 374–387. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.hrmr.2007.08.001>
- Neck, C.P., Nouri, H., Godwin, J.L. (2003) How self-leadership affects the goal-setting process. *Hum Resour Manag Rev*, 13: 691–707. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.hrmr.2003.11.009>
- Smalley, S., Retallick, M., Metzger, D., Grieman, B. (2016), Analysis of leadership perceptions, skills and traits as perceived by agribusiness and industry professionals, *NACTA Journal*, 60(a): 43–48.

VOLKOVA Nataliia

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Head at the Department of Psychology and Pedagogy,
Alfred Nobel University, (Dnipro, Ukraine),

OLIINYK Iryna

Ph.D in Pedagogy, Associate Professor at the Department of Psychology and Pedagogy,
Alfred Nobel University (Dnipro, Ukraine),

THEORETICAL CONCEPTS OF DEVELOPMENT OF FUTURE DOCTORS OF PHILOSOPHY LEADERSHIP POTENTIAL AND SELF-LEADERSHIP SKILLS AS COMPONENTS OF SELF-MANAGEMENT IN THE PROCESS OF RESEARCH AND TEACHING PRACTICE AND PRACTICE IN THE PEDAGOGICAL WORKSHOP

Summary. In the modern conditions of innovative development of higher professional education, special requirements are imposed on the personal and professional competencies of the teaching staff of higher education institutions. Today, a teacher of a higher education institution must meet international standards, the standard of a representative of the intellectual elite, and also fully possess leadership functions - be a brilliant organizer of the educational process and a worthy role model for the younger generation.

A competitive personality is characterized by the desire and ability to achieve high quality and efficiency of activity, and possession of professional competencies, i.e. the ability to apply knowledge, skills and personal qualities for successful activity in a particular field, which will ensure its successful adaptation in the professional environment.

The article discusses the theoretical concepts of leadership potential development and self-leadership as key components of self-management of future doctors of philosophy in the context of research and teaching practice and practice in a pedagogical workshop. It is stated that the modern training of future teacher-researchers requires the integration of leadership skills,

the ability to self-regulation, conscious planning and reflection of professional development as important prerequisites for effective research and teaching activities.

The conceptual foundations of leadership in the academic environment are considered, with an emphasis on the relationship between leadership, self-leadership, self-management and the ability to effectively teach and conduct research. Practical recommendations for the development of leadership qualities in the process of training future doctors of philosophy, namely during the course of future doctors of philosophy research and teaching practice and practice in the pedagogical workshop, are proposed.

Keywords: future doctors of philosophy; postgraduate studies; postgraduate students; teacher-researcher; leadership potential; leadership qualities; self-leadership; self-management; personal development; research competence; research and teaching practice; practice in a pedagogical workshop.

Одержано редакцією 09.06.2025
Прийнято до публікації 24.06.2025